Pozycja kobiety wobec przemian okresu Oświecenia

SPIS TREŚCI

WSTĘP 3
Rozdział I 9
OŚWIECENIE 9
Rozdział II 24
KOBIETA W RODZINIE 24
Rozdział III 48
KOBIETA WOBEC SPRAW INTELEKTU I DUCHA? WOKÓŁ KWESTII EDUKACYJNYCH, NAUKOWYCH I KULTUROWYCH 48
Rozdział IV 77
KOBIETY I POLITYKA 77
Rozdział V 113
KARIERA ZAWODOWA ? 113
ZAKOŃCZENIE 141
BIBLIOGRAFIA 143
Źródła 143
Opracowania 143

Wstęp

Istota rodzaju żeńskiego nie zawsze nazywana była kobietą. Tak nazwa, w dzisiejszym tego słowa znaczeniu, funkcjonuje dopiero od XVIII wieku. Wcześnie używano określeń „żony" czy „niewiasty", bowiem samo słowo „kobieta" miało znaczenie obelżywe. Tak samo jak zmieniało się nazewnictwo, zmianom ulegała tez sama pozycja kobiety. Jej miejsce w społeczeństwie uzależnione było od wielu czynników. Przede wszystkim status kobiety kształtowała płeć i przynależność do określonej grupy społecznej. Nie bez znaczenia były też różnego rodzaju normy prawne, społeczne czy religijne oraz wyznaczniki obyczajowe. Według nich, kobieta była bardziej zależna od mężczyzny. Zasadniczym obowiązkiem, a nawet przywilejem niewiasty miała być służba mężczyźnie, bezwolne mu posłuszeństwo.

Pierwszym jej panem i władcą był zazwyczaj ojciec, potem zaś mąż. Takie stosunki przetrwały w dużej mierze do XVIII wieku. Dyskryminacja prawna nie zawsze jednak oznaczała dyskryminację obyczajową. W życiowej praktyce pozycja społeczna kobiety kształtowała się rozmaicie.

Niektóre kobiety miały tak silną osobowość i charakter, że potrafiły nie tylko być samodzielne, lecz wręcz umiały narzucać swoją wolę otoczeniu. Znana jest rola pięknych i wykształconych kobiet, między innymi metres królewskich w XVII- i XVIII- wiecznej Francji. Na tronach też zasiadały silne kobiece jednostki. Mimo wszystko były to wyjątki, bowiem obyczaje feudalne kobietę dyskryminowały. Pozycja kobiet w Polsce przedrozbiorowej była bardzo podobna, z tym, że ulegała ona powolnym przeobrażeniom. W początkach kształtowania się feudalizmu w Polsce ogólnie pozycja kobiety była dość znaczna, na wielu polach dorównywała ona mężczyźnie. Na przestrzeni XIV i XV wieku prawna sytuacja kobiet zaczęła ulegać pogorszeniu, bardzo silnie podkreślano władzę męża nad żoną i ograniczano ich prawa dziedziczne.

Z drugiej jednak strony nastąpiła pewna ich poprawa na gruncie towarzyskim i obyczajowym. Wszystko to odnosi się jednak do kobiet z klasy feudalnej, ewentualnie zamożnych mieszczek. Chłopki i ubogie mieszczki nadal były podporządkowane woli mężczyzn i dyskryminowano je zarówno pod względem prawnym jak i obyczajowym. Nie wszyscy jednak godzili się z tą drugorzędną rolą kobiety. W ówczesnym piśmiennictwie polskim i europejskim dominowały dwie tendencje: jedna krytyczna, dyskryminująca, druga pozytywna, nawet gloryfikująca. Jeśli chodzi o pierwszy nurt głównymi zarzutami jakie stawiano niewiastom były wrodzona niższość umysłowa, brak zdolności wyższego rzędu, zbyt emocjonalny stosunek do spraw życiowych, lekkomyślność. Uważano, że pod względem moralnym kobieta stoi także zdecydowanie niżej od mężczyzny, zarzucano jej zalotność, swawolność, rozwiązłość, perfidię. Z drugiej strony kobieta w ogóle, szczególnie zaś żona czy matka, była wręcz idealizowana.

Dużą rolę spełniał tutaj kult Matki Boskiej, który przyczynił się do podniesienia rangi socjalnej wszystkich niewiast. Do pewnej zmiany poglądów na kobietę przyczynił się także kult świętych i świętobliwych niewiast. Literatura piękna nieraz głosiła pochwałę kobiet, miłych żon, roztropnych, oszczędnych towarzyszek życia, które stanowią wręcz ostoję lekkomyślnych, ulegających na słowom mężczyzn. Te krańcowo odmienne poglądy ścierały się nie tylko w literaturze ale i w życiu. Tu też należy szukać źródła tak wielkiego zróżnicowania pozycji

ówczesnej kobiety. Czynnikiem, który negatywnie rzutował na sytuację niewiast wszystkich warstw społecznych w XVI-XVIII wieku były przepisy prawne, które odmawiały kobietom równych uprawnień z mężczyznami. Tyczy się to i praw politycznych u szlachty, jak i przepisów prawnych w miastach. Znamienną jest tendencja ograniczania swobody obyczajowej kobiet, izolowania ich od szerszego towarzystwa, zamykania w przysłowiowych czterech ścianach. Najgorzej pod tym względem przedstawiały się stosunki na wsi i pomniejszych dworach. Nawet kobiety z plebsu, które pracowały i zarabiały na życie nie posiadały tej swobody obyczajowej co mężczyźni. Zawsze i na każdym kroku musiały liczyć się z pozorami, opinią, musiały dbać o swoją reputację. Wiek XVII sprawił, że wiele kobiet utraciło mężów.

To, że były zmuszone samotnie borykać się z przeciwnościami losu, sprzyjało wytworzeniu się pośród szlachcianek typu kobiety energicznej, potrafiącej znosić trudy podróży, zahartowanej i rezolutnej. Zdarzały się nawet niewiasty, które stawały na czele zajazdów i brały osobiście udział w krwawych rozprawach. Szczególnie dużo takich „herod-bab" można było spotkać na południowych i wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej -często określano je mianem „wilczyc kresowych". Stosunkowo najwięcej swobody i niezależności posiadały kobiety z kół wielkopańskich. Już w XVI wieku istniały w Polsce dwory możnych i światłych dam (na przykład królowej Bony czy Ludwiki Marii Gonzagi). Niezależność niewiast z pośród arystokracji wzrasta na przestrzeni XVII i później XVIII wieku. Możne panie tej doby biorą już czynny udział w rozmaitych dziedzinach ówczesnego życia społecznego, oddają się nie tylko małżeńskiej i macierzyńskiej, a czasem i mniej uświęconej, miłości, lecz także dewocji, interesom i polityce. Ambitne, próżne, wyniosłe wzorem mężczyzn awanturują się, dopuszczają się gwałtów i nadużyć. Tendencje emancypacyjne pośród kobiet magnackich nasiliły się jeszcze w XVIII wieku. W tym czasie otrzymywały one staranniejsze wykształcenie, co pozwoliło im wydostać się spod męskiej kurateli i rozpoczęcie szerszej działalności. W tym okresie można mówić nawet o zakulisowych rządach kobiet.

Słynne jest powiedzenie Fryderyka II z roku 1752, że w Polsce „rozum popadł w zależność od niewiast, one intrygują i rozstrzygają o wszystkim, podczas gdy ich mężowie się upijają". Następne lata spotęgowały jeszcze ich wpływy, stąd też w historiografii o okresie tym mówi się żartobliwie „kiedy nami rządziły kobiety". Wpływ kobiet był bardzo silny zarówno w kołach społecznie konserwatywnej

konfederacji barskiej, jak i w otoczeniu postępowego Stanisław Augusta. Należy podkreślić, iż wpływy kobiet, a w pewnych latach wręcz ich hegemonia, miały miejsce wyłącznie w sferach arystokratycznych, warstwa średnioszlachecka i patrycjat w dalszym ciągu nie dopuszczały, by kobieta odgrywała jakąkolwiek rolę polityczną, pozostawiało się im najwyżej wpływ na rodzinę i dom. Mimo to, w końcu XVIII wieku pozycja kobiety w wielu dziedzinach życia i we wszystkich warstwach uległa wzmocnieniu, zmniejszyła się też w tym czasie odległość hierarchiczna między mężczyzną a kobietą.

Te zmiany stanowiły wynik wielu złożonych procesów społecznych, przemian zachodzących w dziedzinie mentalności, ideologii, obowiązujących zasad i reguł obyczajowych. Na podkreślenie zasługuje postępowe stanowisko luminarzy polskiego oświecenia, którzy popierali tendencje emancypacyjne niewiast, negowali słuszność narzucanych im przez mężczyzn reguł i norm moralnych. Jednak w poglądach i obyczajach panujących pośród zdecydowanej większości społeczeństwa kobieta nie uzyskała należnej sobie pozycji. Zarówno prawo jak i tradycja obyczajowa stały po stronie mężczyzny i choć nieraz w praktyce rezygnował on ze swych uprawnień, przewaga niewiasty była raczej krótkotrwała. Do końca XVIII wieku pokutował w mentalności mężczyzny pogląd, iż kobieta jest w zasadzie istotą niższego rzędu, ustępstwa na jej korzyść uważał za wielką łaskę, gorszyły go też nowe, domagające się dla niej praw teorie. Praca moja będzie poświęcona kobiecie w epoce Oświecenia, jej roli i pozycji wobec przemian, jakie przyniósł ze sobą ten okres. Tezą przewodnią pracy będzie udowodnienie, iż kobieta w owym czasie, w wyniku zmian kulturowo-obyczajowych zaczęła stawać się osobą świadomą swojej wartości. Pozwoliło jej to aktywnie zaznaczyć swoją obecność w różnych dziedzinach życia, nie tylko prywatnego. Kobieta zaistniała na scenie politycznej, międzynarodowej. Zaczyna być znana nie tylko jako żona i matka, ale też jako osoba publiczna.

Ma wpływ na te dziedziny życia, które były dotychczas dla niej zakazane. Zaczyna zajmować się rzeczami, których nie wypada robić kobiecie. I jest jej z tym dobrze. W swojej pracy zajmę się głównie kobietą polską, chociaż w niektórych wypadkach odwołam się do Francuzek i Rosjanek. Natomiast zakresem chronologicznym będą lata panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Oczywiście nie są to ścisłe granice czasowe, jeśli tematyka będzie tego wymagała przesunę się w czasie o kilka lat. Wpływ na to będą miały przede wszystkim lata życia interesujących mnie kobiet. Bazę źródłową pracy stanowić będą przede

wszystkim wspomnienia i pamiętniki. Ich autorkami są kobiety, które zaznaczyły w sposób szczególny swoją obecność na forum epoki. Pomimo, iż najbardziej znane są wspomnienia carycy Katarzyny II, to równie cenne informacje znajdują się w pamiętnikach Reginy Salomei Pilsztynowej, księżej Radziwiłłówej oraz Marie-Jeanne Roland. Ponadto zamierzam wykorzystać listy Katarzyny z Potockich Kossakowskiej i wspomnienia Anny z Tyszkiewiczów Potockiej-Wąsowiczowej, które doskonale oddają atmosferę epoki Oświecenia; doskonałym uzupełnieniem wyżej wspomnianych pamiętników będą także anegdoty zebrane przez Ludwika Cieszkowskiego. Literaturę pomocniczą przedmiotu stanowić będą książki z dziedziny obyczajów, życia codziennego i prywatnego oraz pozycje, których tematyką jest historia kultury. Wykorzystam też pozycje, których tematyka dotyczy bezpośrednio kobiet.

Najlepszą bez wątpienia jest książka Marii Boguckiej „Białogłowa w dawnej Polsce", która w sposób całościowy ujmuje problematykę kobiecą w interesującej mnie epoce. Równie cenne – pomimo niewielkich rozmiarów – jest przedwojenne dzieło Łucji Charewiczowej, a także pozycja Władysława Konopczyńskiego przedstawiająca ambicje polityczne niewiast okresu Oświecenia. Ponieważ ogólne opracowania dotyczące kwestii kobiecej w „Wieku Światła" są dosyć skromnie reprezentowane, uznałam za niezbędnie sięgnąć do bardziej szczegółowej literatury. Mam tu na myśli biografie dotyczące wielkich kobiet epoki (Katarzyny II, Izabeli Czartoryskiej, Anny Jabłonowskiej, Zofii Wittowej), które trwale zapisały się w jej historii; świetnym uzupełnieniem owych biografii będzie praca Zbigniewa Kuchowicza, który w swoim opracowaniu ukazał je w niezwykle interesujący sposób. Znakomitym dodatkiem do wyżej wspomnianych opracowań będą również pozycje dotyczące życia codziennego w XVIII wieku, które poruszają także sprawy kobiece.

Praca moja będzie podzielona na pięć rozdziałów.

Pierwszy będzie poświęcony Oświeceniu. Napiszę tu ogólne o epoce, o jej ramach chronologicznych i cechach charakterystycznych. Wspomnę też o filozofii i o tym, jak ona widzi kobietę w tej epoce. W drugim rozdziale zajmę się kobietą w rodzinie – jako córką, żoną i matką. Trzeci rozdział będzie traktował o kobietach wobec spraw intelektu i ducha. Rozdział czwarty, będzie o roli kobiet w polityce, o salonach politycznych, jakie prowadziły. Zaś w ostatnim rozdziale spróbuję odpowiedzieć na pytanie, czy w epoce oświecenia kobieta mogła zrobić karierę zawodową.

Liczba stron	144
Nazwa Szkoły Wyższej	Uniwersytet w Białymstoku
Rodzaj pracy	magisterska
Rok oddania	2000

To jest gotowa, obroniona praca. Gdyby chcieli Państwo zlecić napisanie zupełnie nowej pracy, to zapraszamy na stronę pisanie prac - sprawdzony serwis!